

Fredrikke

Organ for FoU-publikasjoner - Høgskolen i Nesna

Mobbing i skolen

Årsaker, forekomst og tiltak

Oddbjørn Knutsen

Pris kr. 55,-
ISBN 82-7569-116-8
ISSN 1501-6889

2005, nr.1

HØGSKOLEN I NESNA

Om Fredrikke Tønder Olsen (1856-1931)

Fredrikke Tønder Olsen ble født på handelsstedet Kopardal, beliggende i nåværende Dønna kommune. Det berettes at Fredrikke tidlig viste sin begavelse gjennom stor interesse for tegning, malerkunst og litteratur. Hva angår det siste leste hun allerede som ung jente "Amtmannens døtre".

Kildene forteller at Fredrikke levde et fascinerende og spennende liv til tross for sine handikap som svaksynt og tunghørt. Hun måtte avbryte sin karriere som gravørlærling fordi synet sviktet. Fredrikke hadde som motto: "Er du halt, er du lam, har du vilje kjem du fram." Fredrikke Tønder Olsen skaffet seg agentur som forsikringsagent, og var faktisk den første nordiske, kvinnelige forsikringsagent. Fredrikke ble kjent som en dyktig agent som gjorde et utmerket arbeid, men etter 7 år måtte hun slutte siden synet sviktet helt.

Fredrikke oppdaget fort behovet for visergutter, og startet Norges første viserguttbyrå. Hun var kjent som en dyktig og framtidsrettet bedriftsleder, der hun viste stor omsorg for sine ansatte. Blant annet innførte hun som den første bedrift i Norge vinterferie for sine ansatte.

Samtidig var hun ei aktiv kvinnesakskvinne. Hun stilte gratis leseværelse for kvinner, inspirerte dem til utdanning og hjalp dem med litteratur. Blant hennes andre meritter i kvinnesaken kan nevnes at hun opprettet et legat på kr. 30 000,- for kvinner; var æresmedlem i kvinnesaksforeningen i mange år; var med på å starte kvinnesaksbladet "Norges kvinder" som hun senere regelmessig støttet økonomisk.

Etter sin død ble hun hedret av Norges fremste kvinnesakskvinner. Blant annet er det reist en bauta over henne på Vår Frelses Gravlund i Oslo. Fredrikke Tønder Olsen regnes som ei særpreget og aktiv kvinne, viljesterk, målbevisst, opptatt av rettferdighet og likhet mellom kjønnene.

Svein Laumann

OM FORFATTEREN

Oddbjørn Knutsen er høgskolelektor i spesialpedagogikk og i pedagogikk ved Høgskolen i Nesna. Han har hovedfag og embetseksamen i spesialpedagogikk fra Universitetet i Oslo. I 2004 tok han mastergrad i spesialpedagogikk (Master of Special Education).

Oddbjørn Knutsen har tidligere arbeidet både som lærer i grunnskolen og som spesialpedagog og leder i PP-tjenesten. Han vært ansatt ved Høgskolen i Nesna siden 1. september 1996, der han har undervist på både grunnutdanningene og på studiene i spesialpedagogikk. I tillegg har han jevnlig hospitert som pedagogisk-psykologisk rådgiver ved PPT for Ytre Helgeland siden høsten 2003. Oddbjørn Knutsen har deltatt i flere ulike typer forsknings og utviklingsarbeid, og har også gitt flere bidrag til Fredrikke-serien.

Av tidligere større arbeider kan her nevnes

- Prosjekt "Systemarbeid i klasserommet" i 1992. Samarbeid med Senter for atferdsforskning og Programmet for Nord-Norge.
- Ny og samordnet arbeidsmodell for PP-tjenesten og ny organisering av spesialundervisningen, 1992.
- Utvikling av HMS-system for PPT-kontoret, 1992.
- Utvikling av samlet plan for de flerårige lærerutdanningene ved Høgskolen i Nesna, 2001.
- Ekstern evaluering av prosjekt "Skolen som grendesentrum", 2001, sammen med høgskolelektor Anita Berg-Olsen. Et oppdrag fra Statens Utdanningskontor i Nordland
- Utvikling av nye lærerutdanninger etter innføringen av ny rammeplan for lærerutdanningene, 2002.
- Evaluering av implementeringen av et nasjonalt program mot mobbing ved ei fådelt skole, 2004.

Fredrikke-bidrag:

- Ekstern evaluering av prosjekt "Skolen som grendesentrum" sammen med Anita Berg-Olsen. Evalueringsrapport, kortversjon: Nr. 4/2001.
- Lærerutdannere i praksisfeltet (red), nr. 7/2003
- Humanistisk eklektisme i spesialpedagogisk rådgivning, nr. 1/2004.

FORORD

Artikkelen er knyttet til mitt arbeid med evaluering av implementeringen av Program Zero i fådelte skoler, og bygger på det teoretiske grunnlaget for dette evalueringsarbeidet. Den er også et resultat av teoretiske studier av forskning på mobbing i grunnskolen siden 1970-tallet. Sentralt i dette arbeidet var å få utviklet en klar og entydig definisjon på begrepet mobbing.

I tillegg har jeg pekt på ulike årsakssammenhenger i forhold til at barn utvikler mobbeatferd, forekomst av mobbing og hvilke muligheter skolene har for å kunne arbeide mot mobbing.

Artikkelen er ment å skulle være et bidrag for å øke kunnskapen og forståelsen for dette problemområdet.

Mobbing er ikke bare et problem for den enkelte som utsettes for dette, men er også et samfunnsproblem. Sentrale myndigheter har derfor satset stort for å få i gang et systematisk og konstruktivt arbeid mot mobbing i skolen.

Høgskolen i Nesna, den 6. januar 2005

Oddbjørn Knutsen

INNHold

1.	INNLEDNING	5
1.1.	Bakgrunn for valg av tema	5
1.2.	Problemstillinger	6
1.3.	Oppbygging av artikkelen	6
2.	MOBBING – EN HISTORISK OVERSIKT	8
3.	ULIKE DEFINISJONER AV MOBBING	11
4.	FOREKOMST AV MOBBING I NORSKE GRUNNSKOLER.....	16
5.	MOBBEARENAER.....	19
6.	MULIGE ÅRSAKER TIL MOBBEATFERD.....	21
7.	MOBBERNE OG MOBBEOFRENE	25
8.	DE ANDRE BARN OG KLASSEN	30
9.	TILTAK MOT MOBBING I SKOLEN.....	31
9.1.	Manifest mot mobbing	31
9.2.	Endring i opplæringsloven	31
9.3.	Nasjonale programmer mot mobbing.....	32
10.	AVSLUTNING	33
	LITTERATUR	36

1. INNLEDNING

1.1. Bakgrunn for valg av tema

Mobbing og trakassering ser ut til å foregå på de fleste arenaer, der mennesker ferdes og samhandler. Det ser også ut til at mobbing opptrer i alle aldersgrupper. Undersøkelser gjennomført i barnehager i Bergen og i Sveits, viser at det ble registrert både direkte og indirekte mobbing blant barna (Alsaker 1997). Den registrerte direkte mobbingen kunne deles inn i tre kategorier. Den første kategorien omfattet fysisk vold gjennom slag, kloring m.v. Den andre kategorien omfattet verbal mobbing, latterliggjøring og erting på grunn av utseendet o.s.v. Den tredje kategorien ble betegnet som en blanding av ødeleggelse av ting som tilhører offeret, å gjemme bort eiendeler til offeret og handlinger som er preget av tvang og formynderi. Den indirekte mobbingen omfattet utestengning og avvising.

Mobbing ser ut til å ha økt i omfang i grunnskolen. En landsdekkende undersøkelse gjennomført av Senter for adferdsforskning i 2001, viste en økning av mobbing på 70 prosent fra 1995 til 2001. (Senter for adferdsforskning 2003). Dette omfattet i hovedsak de som plager andre, eller som plages ukentlig. Resultatene viser også at ca 5-10 prosent av elevene i grunnskolen plages ukentlig eller oftere.

Når det gjelder mobbing blant voksne, viser forskning fra Storbritannia at 1,4 prosent ble mobbet daglig eller ukentlig på egen arbeidsplass (Rigby 2002). Andre undersøkelser viser enda høyere tall. Som eksempel nevner Rigby undersøkelser gjennomført av Hoel og Cooper fra 2000, som viste at 8 prosent av engelske arbeidstakere ble mobbet på arbeidsplassen. Rigby viser også til undersøkelser gjennomført av Rayner i 1998, som viste at 14 prosent som representerte flere forskjellige yrkesgrupper, ble mobbet på egen arbeidsplass i løpet av en periode på 6 måneder.

Det er identifisert ulike typer mobbeadferd i de undersøkelsene som er gjennomført på ulike arbeidsplasser i Storbritannia. Jeg kan her eksempelvis nevne offentlig ydmykelse av den enkeltes yrkesstatus og profesjon, beskyldninger om manglende effektivitet, erting, isolering gjennom utelatelse av viktig informasjon og hindring av muligheter for kurs og kompetanseutvikling samt krav om urealistiske frister for gjennomføring av viktig arbeid som genererer overtid, samtidig som en blir unødvendig avbrutt i arbeidet. I tillegg kan jeg nevne

mangel på stabilitet og realisme når det gjelder mål for virksomheten, samt det å bli fratatt arbeidsoppgaver og ansvar. Undersøkelsene viser også at ledelsen og såkalte ”supervisors” står for 74,7 prosent av mobbingen, mens 36,7 prosent av mobberne er arbeidskolleger.

Det kan føre til alvorlige konsekvenser for den det gjelder å bli systematisk plaget av andre gjennom lang tid. Tidligere mobbeoffer har i den senere tid stått fram i media og fortalt om sine opplevelser som mobbeoffer i skolen. Disse har også fortalt om hva dette har gjort med dem, og hvilke vansker de sliter med i ettertid. Å kunne arbeide mot mobbing i grunnskolen, der innsatsen rettes mot avdekking av mobbing og problemløsning, men også forebygging av mobbing, vil derfor ha stor betydning.

1.2. Problemstillinger

Mine erfaringer er at det kommer alltid opp ulike synspunkter på hva som er mobbing, og hva som er årsakene til mobbing i skolen. For å kunne arbeide faglig og konstruktivt mot mobbing, må alle ha en felles definisjon å ta utgangspunkt i, og en må vite noe om i hvilke situasjoner det er størst sannsynlighet for at mobbing kan foregå.

Dette danner grunnlaget for følgende spørsmål:

Hva er mobbing, og hva kan være mulige årsaker til mobbeatferd hos barn?

Hvor stort er omfanget av mobbing i norske grunnskoler, og på hvilke arenaer forekommer mobbingen?

Finnes det kjennetegn på typiske mobbeoffer og typiske mobbere?

Hva kan gjøres for å løse mobbeproblemene i skolen?

1.3. Oppbygging av artikkelen

I kapittel 2 gir jeg en kort historisk oversikt over utviklingen av mobbebegrepet. I kapittel 3 presenterer jeg ulike definisjoner på mobbing, og kommenterer disse. Kapittel 4 gir en oversikt over forekomsten av mobbing i norske grunnskoler. Kapittel 5 omhandler hvilke arenaer mobbing i hovedsak synes å opptre på. I kapittel omtales mulige årsaker til

mobbeatferd hos barn. I kapittel 7 omtales mobberne og mobbeofrene, og hvilke kjennetegn som synes å være til stede blant disse gruppene. De andre barna og klassen omtales i kapittel 8. I kapittel 9 foreligger en oversikt over hvilke tiltak som er iverksatt sentralt, og hvilke muligheter skolene har lokalt for å kunne sette i gang et faglig og konstruktivt arbeid mot mobbing. Kapittel 10 utgjør avslutningen. Der vurderer jeg hvilke svar jeg har fått på de spørsmålene jeg stilte innledningsvis.

2. MOBBING – EN HISTORISK OVERSIKT

I ei lærebok om psykologi, ”*Innføring i psykologien*”, av Eva Nordland m.fl., og som ble utgitt i 1952, er ikke mobbebegrepet benyttet. Men den beskriver situasjoner som samsvarer med nyere syn på psykisk mobbing, som ”mobbeadferdene” isolasjon og utestengning. Læreboka inneholder blant annet en beskrivelse av ”ni-tolvåringen”, som benevnes som eldre skolebarn (Nordland m.fl 1952). Denne aldersgruppa hevdes å være mer opptatt av jevnaldrende, og mindre av de voksne enn yngre barn. Kameratene vil derfor ofte være viktigere enn foreldre og lærere. Dermed oppstår det en situasjon, der kameratgruppa får stor betydning for enkeltbarnet. Nordland m.fl. mente den gangen, at den som oppfører seg annerledes enn medlemmene i gruppa, eller den som ser annerledes ut enn de andre, kan bli sett på med forakt og utestengt fra gruppa. De øvrige medlemmene i denne alderen er også svært opptatt av sin plass i gruppa, og der spesielt det å være godt likt betyr mye. Schjelderup (1958) skriver også om gruppetilhørighetens betydning for individet, i sin lærebok om innføring i psykologi. Imidlertid ser han ut til å være mest fokusert overfor den betydningen identifiseringen med andre i gruppa har, og lojaliteten overfor fellesskapet. I dette ligger også det sterke ønsket hos alle mennesker om å være akseptert av sine jevnaldrende. Men en direkte beskrivelse av konsekvenser av avvik blant gruppemedlemmene, mangler hos Schjelderup.

Nordland m.fl (1952) har påpekt noen årsakssammenhenger, når det gjelder barn som ofte kommer i konflikter med både andre barn og lærere. I første rekke påpekes den feilen noen foreldre gjør, nemlig å avvise barna og å benytte strenge straffer når barna gjør noe som er galt i foreldrenes øyne. Slike barn kan utvikle uønsket adferd som sjalusi, mistenksomhet, bråk og gjøre ugang. De er også oftere i konflikter med andre barn enn det som er vanlig. I følge Nordland m.fl, er disse barna veldig opptatte av sin egen posisjon i forhold til de andre barna, samtidig som deres selvbilde ofte er lavt.

Selv om Nordland m.fl. og Schjelderups tanker om individets sterke behov for gruppetilhørighet, negative konsekvenser av avvissende oppdragelse, og at avvik blant gruppemedlemmene kunne føre til utestengning fra gruppa, ble ikke mobbebegrepet lansert innen det pedagogiske fagfeltet og i den offentlige debatten før tidlig på 1970-tallet (Forsman 2003). I følge Forsman, var det den svenske legen og kirurgen Heinemann (1972), som

introduserte mobbing som fenomen i den svenske debatten i begynnelsen av 1970-tallet. Heinemann var særlig opptatt av å avdekke behovet for å både synliggjøre, og få iverksatt tiltak mot mobbingen i svensk skole. I sine beskrivelser av en rekke mobbesituasjoner, både blant barn og voksne, har han etter mitt syn greid å synliggjøre både ofrene, mobberne og de mekanismer som ofte ligger til grunn for mobbeadferd. Heinemann har også påpekt de alvorlige langtidsvirkningene som mobbing kan føre til hos ofrene. I tillegg har han forslått observasjonsmetoder for å kunne avdekke mobbing, og tiltak for å løse mobbesaker, og for å kunne arbeide forebyggende. Dette gjelder både i forhold til gruppeproblematikk, og i forhold til enkeltbarn. Imidlertid har ikke Heinemann gitt noen nærmere definisjon av begrepet ”mobbing”, selv om han bruker dette begrepet. I stedet har han slik jeg oppfatter det, mer indirekte behandlet begrepet mobbing, gjennom å presentere ulike mobbesituasjoner både blant barn og voksne. Den manglende begrepsdefinisjonen hos Heinemann nevnes også av Olweus (1974), som også mener at Heinemann i første rekke har rettet fokus mot gruppebasert mobbing mot enkeltindivider, som avviker fra de andre i gruppa.

Begrepet ”mobbing” har i følge Olweus, vært lenge brukt i sosiologien og i sosialpsykologien. Begrepet forekom også innefor etologien (læren om dyrs adferd), der grupper av dyr eller fugler kan gå til angrep mot en felles fiende f.eks et rovdyr (kråkeflokk mot en hubro eller en katt). Olweus viser her til den østerrikske etologen Lorenz, som har beskrevet dette fenomenet, og der målet er økt overlevelse for byttedyrene. Det er trolig at Lorenz`s beskrivelser av disse fenomenene i dyreverdenen, har inspirert Olweus (1974:30) da han kom med sin første definisjon av mobbing:

”Med utpreget hakkekylling mener vi en gutt som i ganske lang tid er blitt og kanskje fremdeles blir utsatt for andres aggresjon, dvs, at gutter eller eventuelt piker fra hans egen eller kanskje fra andre klasser ofte bråker og slåss med ham eller erter og håner ham”.

I tillegg til denne definisjonen, brukte Olweus (1974:189) også formuleringen ”*gjentatt fysisk og psykisk mishandling*”, for å utdype hva mobbing egentlig innebærer.

Med dette grunnlaget, og det at Olweus mente at det den gangen nesten helt manglet forskningsresultater som hadde betydning for denne problemstillinga, gjennomførte han fem forskjellige undersøkelser, som omfattet ca. 1000 gutter. Denne forskningen førte til at Olweus i 1973, både kunne si noe om psykologiske andre karakteristika om mobberne og

mobbeofre, men også utarbeide forslag på tiltak mot mobbing i skolen, der også skolens og skolesystemets rolle ble presisert.

I 1980 gjennomførte Erling Roland en empirisk undersøkelse om mobbing i skolen. Roland (1980) støttet seg bl.a. til Olweus sin undersøkelse fra 1973, når det gjelder ytre karakteristika hos mobbeofrene. Denne undersøkelsen ga grunnlag til utvikling av en teori om mobbing. Her ble årsaker til mobbing og hvem mobbingen i første rekke er rettet mot, belyst. Roland mente at det er den svake eleven som i første rekke blir mobbeoffer. I tillegg mente han at noe han kalte ”antipati-vekkende egenskaper”, også kunne føre til økt risiko for å bli mobbet. Hva disse gikk ut på ble ikke belyst nærmere. Ei sentral problemstilling som ble reist av Roland etter undersøkelsen, var behovet for å forske nærmere på gruppeprosesser i forbindelse med mobbing.

Gruppespektivet i forhold til mobbing ble mer tydelig utover på 1980-tallet, der Goldinger mot slutten av 1980-tallet, rettet fokus mot gruppers negative handlinger mot en eller flere gjennom lang tid (Forsman 2003). I tillegg kom Thylefors med en definisjon av mobbing, som belyste forholdet mellom en definert ”syndebukk”, som blir skyteskive for gruppens misnøye. Roland fulgte også opp sin egen problemstilling om behovet for å forske nærmere på gruppeprosesser, da han i 1983 kom med en definisjon av mobbing, som også inkluderte gruppespektivet.

Det synet og de definisjonene som de fleste forskere på området etter hvert har kommet fram til, er basert på den forskningen som tok utgangspunkt i den kunnskapsbasen som ble utviklet på 1970- og 1980-tallet, og som har vært gjennomført på 1990-tallet og fram til i dag. I Norge er det nok Erling Roland og Dan Olweus som etter hvert er blitt mest kjent for sin forskning på mobbing. Det arbeidet som disse to har gjennomført, har både resultert i ny og oppdatert forskningsbasert faglitteratur, samt to nasjonale programmer mot mobbing i skolen.

3. ULIKE DEFINISJONER AV MOBBING

Begrepet ”mobbing” er allerede et integrert og ofte brukt begrep i dagligtalen, både hos voksne og barn. Imidlertid har jeg registrert at ulike personer ofte gjør til kjenne ulike oppfatninger av dette begrepet, og som gjør at begrepet brukes i ulike sammenhenger.

Det synes å være en tendens, spesielt blant unge mennesker, til at en del begreper tas ut av sin egentlig riktige sammenheng, og for eksempel brukes som forsterkning når det skal gis et skikkelig trykk på en opplevelse, et fenomen eller noe annet som en er opptatt av. Dette kan gjøre talespråket både fargerikt og morsomt. Men i faglige sammenhenger, vil det etter min mening være viktig at begrepene brukes så presist som mulig, og at de som kommuniserer har en felles oppfatning av de begrepene som er knyttet til den aktuelle faglige virksomheten.

Å definere innebærer å forklare og presisere betydningen av et ord eller et begrep, slik at det ikke kan blandes sammen med andre. I dette ligger det altså ei klar avgrensning. Derfor vil jeg her presentere ulike definisjoner på mobbing.

I pedagogisk-psykologisk ordbok (1984:22) defineres mobbing som:

”.. fysisk eller psykisk vold som en eller flere personer i fellesskap retter mot en enkelt. Aktiviteten er som regel ulovlig eller i strid med samfunnets normer, og har sjelden noe mål utover selve mobbingen. Den adferd hos den mobbede som er grunn til mobbingen, forsterkes gjerne ved de andres negative aktiviteter”

Slik jeg tolker denne definisjonen, kan mobbing knyttes til adferd hos mobbeofferet. Dette utleder en antakelse om at en her mener at uvanlig adferd kan brukes som årsaksforklaring. Det er da nærliggende å trekke en slutning om at adferdsendring hos mobbeofferet, vil kunne betraktes som et viktig tiltak for å stoppe mobbingen. Konsekvensene av en slik definering, kan da bli at det er viktig å ikke skille seg ut. Adferd som er annerledes enn majoritetens adferd, og i utvidet betydning også for eksempel andre synspunkter, annerledes påkledning og utseende, er utløsende faktorer som øker faren for mobbing. Selv om denne definisjonen riktignok beskriver mobbingen som et forhold mellom en sterk og en svak part, og der den sterkeste parten utøver fysisk eller psykisk vold mot den svakere parten, mangler den tidsperspektivet – at mobbingen gjentas over tid. At mobbingen ”sjelden har noe mål utenom

mobbingen”, stiller jeg meg noe spørrende til. Det kan antas at mobbingen har sammenheng med ønske om å synliggjøre egen maktposisjon, eller for å skjule egne svakheter. I så fall vil mobbingen kunne ha spesifikke mål. Det er en styrke at definisjonen synliggjør vold mot en eller flere, utført av en person eller et fellesskap. Dermed er gruppepsykologiske aspekter knyttet til denne betraktingsmåten. Jeg mener imidlertid at en svakhet ved definisjonen, er at den ikke viser til eksempler på hvordan mobbeadferd kan ytre seg.

Höistad (1999:38) definerer mobbing som

”En gruppe som trakasserer en eller flere”. ”Mobbing er når en person blir systematisk plaget av en eller flere”.

Höistad mener at mobbing kan beskrives på tre måter: psykisk mobbing, verbal mobbing og fysisk mobbing.

Denne definisjonen samsvarer i hovedsak med den definisjonen som står i Pedagogisk-psykologisk håndbok, med unntak av at Höistad i tillegg opererer med begrepet ”systematisk plaging” i sin definisjon. Systematisk plaging må betraktes som en pågående handling, altså noe som skjer innenfor et tidsforløp. Dette indikerer at Höistad også ser mobbing i et tidsperspektiv. Imidlertid har han ikke sagt noe om motivasjon slik ordboka har gjort. Denne definisjonen er etter min mening av mer deskriptiv karakter enn ”fenomenologisk”, i den forstand, at kvalitative begreper som for eksempel motivasjon ikke er berørt. Med fenomenologisk mener jeg i denne sammenhengen, at mobbing ikke bare må beskrives ut i fra ytre observasjoner. En deskriptiv tilnærming i humanvitenskapelig forskning, kan ikke fange opp det vesentlige ved mennesket, fordi en tradisjonell naturvitenskapelig tilnæringsmåte fanger ikke opp menneskets vesen (Wormnæs 1991). Mobbing ser ut til å være en side ved menneskets vesen, og bør derfor også forstås ut i fra mobbingens vesen og egenart. Motivasjon er etter min mening en viktig faktor som driver mobbeadferden. Derfor blir det viktig å finne ut hva som motiverer for slike handlinger, slik at denne kunnskapen kan nyttes både i forhold til avhjelping og forebygging. Denne definisjonen mener jeg også burde ha bedre konkretisert hva som er typisk mobbeadferd. At dette ikke er tilstrekkelig ivaretatt er derfor etter min mening en svakhet ved definisjonen.

Björk (1999:23) definerer mobbing slik:

”Mobbing som socialt fenomen tycks vara inte bara upprepning utan en intentionell, meningsbärande och i visse avseende regelstyrd aktivitet. Beteende följer ett visst tänkande, vilket indikerar att någon typ av spell pågår, ett spell med regler som verkar ändras hele tiden”

Björk viser gjennom sin definisjon, at hun mener mobbing er et slags spill, der de involverte partene er underlagt visse regler ut i fra et maktperspektiv. Disse reglene kan oppfattes slik at de skal sikre visse mål, og at det ikke bare dreier seg om gjentakelser av den negative adferden. Det er nærliggende å anta at disse målene er knyttet til makt og dominans. Dermed kan en slutte at mobbeadferden er underlagt bestemte motiver, noe som jeg mener er en styrke ved denne definisjonen. Jeg mener det imidlertid er en svakhet at den ikke konkretiserer hva som er mobbeadferd.

Thomson, Arora og Sharp (2002:4) tar utgangspunkt i definisjonen til Heald (1994) som sier at

”Bullying is long-standing violence, psychical or psychological, conducted by an individual or group an directed against an individual who is not able to defend himself in the actual situation, with conscious desire to hurt, threaten or frighten that individual or put him under stress”.

Denne definisjonen ivaretar både de fysiske og psykiske aspektene ved mobbing. I tillegg er tidsperspektivet lagt inn som et kriterium. En annen styrke ved denne definisjonen er fokuseringen på motivasjonen for mobbeadferden. Dette gir åpning for tiltak og forebygging. Imidlertid mangler denne definisjonen i likhet med den forrige, konkretiseringer av mobbeadferd. Slike konkretiseringer mener jeg er viktige for å kunne gi kunnskap om indikasjoner på mobbing, i den hensikt å kjenne igjen mobbing for å kunne avdekke mobbesaker.

Rigby (2002) skiller mellom ”ondartet” og ”ikke-ondartet” mobbing. Den ikke-ondartede mobbingen, kan mer betraktes som oppdragelsesstrategier der for eksempel foreldre setter høye mål for barnet, men der de ikke er sensitive for hvordan barnet kan oppleve dette. De virkemidlene de bruker for å nå disse målene kan oppleves som mobbing av den som utsettes for dette. Et eksempel på dette kan være når foreldre mener at deres barn bør greie å uttale ”r” allerede i 3-4 års alderen, men der den riktige uttalen enda ikke er på plass, og der barnet til

stadighet korrigeres selv om barnet ikke mestrer dette. Dette kan deretter resultere i at foreldrene oppfatter barnet som trassig og uoppdragent, og at barnet i verste fall straffes. Dette vil i følge Rigby ikke være ondartet mobbing, men et resultat av uvitenhet og manglende forståelse. Rigby (2002:51) definerer derimot ondartet mobbing på følgende måte:

”Bullying involves a desire to hurt + hurtful action + a power imbalance + (typically) repetition + an unjust use of power + evident enjoyment by the aggressor and generally a sense of being oppressed on the part of the victim”.

Slik jeg tolker denne definisjonen, legges det stor vekt på de motiver som ligger til grunn for mobbeadferden hos mobberen. Ønsket om å skade og tilfredsstillelsen av å plage og undertrykke mobbeofferet, er ei sentral drivkraft. Vektleggingen av at adferden må gjentas, synliggjør tidsperspektivet i definisjonen. Definisjonen forutsetter en ujevn maktbalanse, der den sterke plager den svake.

Dan Olweus har forsket på mobbing siden 1970-tallet. Denne forskningen har gitt ham en internasjonal status på området. Olweus står bak ett av de to nasjonale programmene mot mobbing – ”Olweus-programmet”, og som nå gjennomføres ved mange grunnskoler i Norge. Olweus (2003:17) definerer mobbing slik:

”En person er mobbet eller plaget når han eller hun, gjentatte ganger og over en viss tid, blir utsatt for negative handlinger fra en eller flere andre personer”.

I sin forklaring til denne definisjonen, operasjonaliserer Olweus ”negativ handling” som når noen med hensikt prøver å påføre en annen person skade eller ubehag. Han skiller også mellom direkte mobbing og indirekte mobbing. Direkte mobbing innebærer åpne angrep på mobbeofferet. Indirekte mobbing vil være isolering og utestengning fra den sosiale gruppa. Olweus regner det ikke som mobbing, dersom to fysisk eller psykisk like sterke personer er i en konflikt. Det må være en viss ubalanse mellom partene før en kan kalle det mobbing, og der den svakeste part har lite eller få muligheter for å kunne forsvare seg. Olweus har også tydeliggjort tidsperspektivet som et viktig kriterium i sin definisjon. Imidlertid sier ikke Olweus noe om eventuelle mål og motiver for mobbeadferden.

Erling Roland har i likhet med Olweus, forsket i lang tid på mobbing og adferdsvansker, og er også blitt internasjonalt kjent for dette arbeidet. Han står også bak det andre nasjonale

programmet mot mobbing – ”Program Zero”, som gjennomføres ved et stort antall norske grunnskoler. Roland og Vaaland (2003:8) har i sin lærerveiledning for ”Program Zero”, utformet en definisjon på hva mobbing er:

”Med mobbing eller plaging forstår vi psykisk og/eller fysisk vold mot et offer, utført av enkeltpersoner eller grupper. Mobbing forutsetter et ujevnt styrkeforhold mellom offer og plager, og at episodene gjentas over tid. Fysisk plaging, utestengning og erting er de vanligste former for mobbing”.

Definisjonen gir en god beskrivelse av hva som kjennetegner mobbing, styrkeforholdet mellom mobber og mobbeoffer, samt systematikken og tidsperspektivet. Men det kommer etter min mening ikke fram noe om årsaker til mobbeadferden, som for eksempel mål om maktoppnåelse, og som kan motivere til slik adferd. Dette mener jeg er en svakhet ved definisjonen.

Oppsummert ser det ut til at oppslagsverk og de ulike forskerne er enige om at vold, ujevnt styrkeforhold mellom offer og mobber, samt at dette foregår over tid, er viktige kriterier i defineringen av mobbing. Motivasjonsfaktorer som glede over å skade andre, og å sette dem i avmakt for å bekrefte egen makt, nevnes bare av et mindretall. Dette fenomenet er nærmere beskrevet av Idsøe og Roland (2001), som benevner slike barn som proaktive aggressive barn. Barn med slik proaktiv aggresjon er vanligvis ikke sint på andre barn eller voksne, men har en tendens til å opptre negativt over for dem. Dette er ofte den største trusselen mot et godt klasse miljø (Roland og Fandrem 2003). Slike barn har lett for å overta kontrollen. Slik adferd kan foregå fra ei gruppe mot en enkeltperson (objekt), eller fra enkeltperson mot en annen enkeltperson. Jeg mener at kunnskapen om proaktive aggressive barn, bør være med og danne grunnlaget for en definisjon av mobbing. I tillegg mener jeg som Rigby, at ønsket om å skade og tilfredsstillelsen av å plage og undertrykke mobbeofferet, er ei viktig drivkraft som bidrar til å opprettholde mobbeadferden. Roland og Vaaland (2003) peker jo nettopp på dette, når de sier at plagerne vil underveis hele tiden samle opp argumenter for ny plaging. Dette tyder jo på at motivasjonen for denne adferden mot offeret er stor hos plageren (-ne), og det er et sterkt ønske om å kunne fortsette med dette.

4. FOREKOMST AV MOBBING I NORSKE GRUNNSKOLER

I Norge er det i første rekke professor Dan Olweus ved Universitetet i Bergen og professor Erling Roland ved Senter for adferdsforskning, Høgskolen i Stavanger, som har gjennomført undersøkelser som viser forekomsten av mobbing her i landet. Begge to har fått internasjonal anerkjennelse for sin forskning på mobbing i skolen.

Dan Olweus gjennomførte høsten 1983 en landsomfattende undersøkelse for å avdekke forekomsten av mobbing i de norske grunnskolene (Olweus 2000). Undersøkelsen omfattet til sammen 568000 elever. Resultatene viste at ca 15 prosent av disse elevene var ofte eller av og til innblandet i mobbing. Omtrent 9 prosent av alle elevene var mobbeofre og ca 7 elever plaget andre elever. Et annet forhold som ble avdekket var at ca 1,6 prosent av alle elevene var både mobbeofre og mobbere. Dette utgjorde 17 prosent av mobbeofrene.

Olweus gjennomførte også i 1983 en mobbeundersøkelse i Bergen. Fokus ble da rettet mot det Olweus kaller ”mer alvorlig mobbing”. Han fant da ut at en kunne regne med at ca 5 prosent av elevene i den norske grunnskolen var innblandet i mer alvorlig mobbing som mobbere eller mobbeofre. Han tok da utgangspunkt i at mobbing en gang i uka eller oftere må regnes som alvorlig mobbing. I følge Olweus viser undersøkelser fra andre land som f.eks Canada, USA, England, Finland og Sverige, at mobbing også forekommer utenfor Norge. Omfanget av mobbing i disse landene samsvarer eller ligger litt høyere enn det resultatene fra slike undersøkelser i Norge viser.

Undersøkelser gjennomført av Erling Roland viser at det i perioden fra 1995 til 2001 er registrert en økning på ca 70 prosent når det gjelder omfanget av mobbing i norsk skole (Roland og Vaaland 2003). Dette gjelder for det Olweus kaller for alvorlig mobbing dvs. den gruppa som plager eller plages ukentlig eller oftere. Roland og Vaaland viser til at 5-10 prosent av elevene på barne- og ungdomsskoletrinnet blir ukentlig eller oftere plaget av medelever. Fordelingen er henholdsvis ca 10 prosent på de laveste klassetrinnene og ca 5 prosent på de høyeste klassetrinnene. Roland og Vaaland mener at det er mellom 40000 og 50000 ofre og 20000 plagere i den norske grunnskolen.

Undersøkelser fra utlandet viser faktisk litt høyere forekomst av mobbing enn de funnene Olweus og Roland har gjort i norske grunnskoler. Som eksempel viser jeg til Rigby og Slee som i perioden mellom 1993 og 1998 gjennomførte en mobbeundersøkelse blant 38000 australske skoleelever i alderen 8 til 18 år (Rigby 2002). Resultatene viste at 14,3 prosent av guttene og 11 prosent av jentene oppga at de ble mobbet en eller to ganger i uka. 2,9 prosent av guttene og 1,2 prosent av jentene oppga at de ble mobbet hver dag.

Roland og Vaaland peker også på mobbing ved bruk av mobiltelefon som et nytt problemfelt (Roland og Vaaland 2003). Roland gjennomførte i 2002 en undersøkelse blant 7000 norske elever fra 5. til 10. klasse. Resultatene viser at omfanget av mobiltelefonmobbing gjennom samtaler og SMS-meldinger når det gjelder ukentlig eller oftere (alvorlig mobbing) ligger på 3,4 prosent for guttene når det gjelder å plage andre, mens tallet for jenter ligger på 0,9 prosent. Andelen plagere synes å stige med økende alder og kan trolig forklares med at omfanget av mobiltelefonbruk blant elever i 5. klasse er på ca 33 prosent mens omfanget av mobiltelefonbruk for elever i 10. klasse er på ca 90 prosent..

Omfanget av mobbing i norske grunnskoler varierer fra skole til skole. Imidlertid ser det ikke ut til at skolestørrelse eller om skolen ligger i byen eller på landet kan forklare disse ulikhetene. Undersøkelser gjennomført av Roland i 1999 viste at forhold i kollegiet og hos ledelsen på den enkelte skolen trolig spiller særlig inn. Svak skoleledelse og samarbeidsproblemer mellom de ansatte i skolen, reduserer skolens muligheter for å utvikle et godt og trygt læringsmiljø for elevene. Dette baner vei for at sterke elever overtar styringen og handler etter sine egne regler. I en slik ”elevstyrt” skole vil potensielle mobbere kunne få fritt spillerom på grunn av mangel på konsekvent og samstemt opptreden fra de voksne. I et slikt kollegium blir det også vanskelig å utvikle gode strukturer og en organisasjon der en kan arbeide forebyggende både i forhold til mobbing og adferdsvansker.

Undersøkelser som er gjennomført av Olweus (2003) støtter også de konklusjonene Roland trekker når det gjelder forekomst av mobbing ved store og små skoler. Det er ikke funnet noen systematisk sammenheng mellom skolestørrelse eller klassestørrelse og omfanget av mobbing blant elevene. Han viser i denne sammenhengen også til internasjonal forskning på virkningen av skolens og klassens størrelse i forhold til omfanget av mobbing blant elevene. Disse resultatene samsvarer i stor grad med de undersøkelsene som Olweus har gjort.

De undersøkelene som Roland og Olweus har gjennomført viser at skolestørrelse eller klassestørrelse trolig ikke har noen betydning for omfanget av mobbing blant elevene i grunnskolen. De funn Roland har gjort tyder også på at det heller ikke spiller noen rolle om skolen ligger i byen eller på landet. Imidlertid er det tegn som tyder på at skoleledelse og det interne samspillet mellom de ansatte i skolen kan ha stor betydning. Dette henger trolig sammen med hvilke muligheter den enkelte skole har til å kunne arbeide systematisk og konsekvent for å etablere gode læringsarenaer og utviklingsmuligheter for den enkelte eleven i et trygt og godt samspill med både andre barn og voksne. Sentralt her står den autoritative læreren som er helt bevisst sin rolle som klasseleder og utøver omsorg og kontroll. Dette vil etter min mening være avgjørende for å skape tillit overfor både elevene og foreldrene.

5. MOBBEARENAER

Når det gjelder å forebygge men også for å kunne avdekke mobbing er det viktig å identifisere arenaer der mobbing ofte foregår. En britisk undersøkelse gjennomført av Yates og Smith i 1989, avdekket at bare et fåtall av elevene ble mobbet på skoleveien mens de fleste ble mobbet på skolen (Yates and Smith 1989). Ca 18 prosent av elevene rapporterte at de ble mobbet utenfor skolen. 5 prosent ble mobbet på gata der de bodde, 4 prosent ble mobbet i byen, 3 prosent på ungdomsklubben mens 8 prosent oppga andre steder. Her ble ”andre steder” konkretisert som på bussen, hjemme og på butikken.

I forbindelse med forberedelsene av anti-mobbeprogrammet ”Program Zero”, gjennomførte Senter for atferdsforskning en mobbeundersøkelse i april 2003 blant alle elevene ved de 183 grunnskolene som deltar i programmet skoleåret 2003-2004. Av de elevene som oppgav at de blir mobbet ukentlig eller oftere viser resultatene for barnetrinnet at de fleste blir mobbet ute i skolegården (81,8 %), men en god del blir mobbet på gangen (51,3 %) og i klasserommet (43,1 %). Det er også en betydelig del av elevene som blir mobbet på skoleveien (35,8 %) og i garderoben, dusjen og på toalettet (27,4 %). et mindretall av elevene blir mobbet ute når de er på skolefritidsordningen (SFO) (16,8 %), inne i lokalene til SFO (14,8 %) og på skolebussen eller båten (13,7 %). I tillegg oppga hele 66,9 % av elevene at de blir mobbet andre steder, uten at dette er presisert nærmere.

Resultatene fra undersøkelsen blant ungdomsskoleelevene viser at de fleste blir mobbet i klasserommet (67,2 %), på gangen (66,7 %) og ute i skolegården (61,9 %). Et betydelig mindre antall blir mobbet i garderoben, dusjen og på toalettet (26,3 %). Det samme gjelder de som blir mobbet på skoleveien (25,6 %) og på skolebussen eller båten (20,7 %). Et lite antall av elevene blir mobbet inne i lokalene til SFO (5,5 %) og ute når de er på SFO (5,0 %). I tillegg oppga så mange som 59,8 % at de blir mobbet andre steder, men dette er ikke presisert nærmere.

Andre nyere undersøkelser viser at dobbelt så mange barneskoleelever blir mobbet på skolen sammenlignet med hvor mange som blir mobbet på skoleveien (Olweus 2003). Når det gjelder ungdomsskoleelever viser disse resultatene at det er tre ganger så mange elever som

blir mobbet på skolen enn på skoleveien. Med disse resultatene argumenterer Olweus for at skolen er den arenaen der mesteparten av mobbingen foregår.

6. MULIGE ÅRSAKER TIL MOBBEATFERD

Det synes å være ulike forklaringer på hvorfor barn utvikler mobbeadferd. En forklaring er knyttet til forhold i skolemiljøet og der skolestørrelse og organisering fører til økt risiko for at elever utvikler mobbeadferd (Björk 1999). I denne sammenhengen vil klassestørrelse og sammensetning ha stor betydning sammen med de mellompersonlige relasjonene mellom elevene og mellom elever og lærer.

Andre forklarer utviklingen av mobbeadferd som et resultat av oppvekstmiljø og der relasjonen mellom foreldre og barn står sentralt. Höistad mener at foreldrenes holdninger til svakheter og styrke, grensesetting og straffemetoder overfor barna samt forholdet mellom mor og far er avgjørende for utvikling av mobbeadferd (Höistad 1999). Mangel på kjærlig omsorg og manglende tilfredsstillende av barnets behov vil kunne føre til negative konsekvenser for barnets videre utvikling og der særlig utvikling av empati kan bli skadelidende. Det kan da bli vanskelig å få slike barn til å skjønne hvordan f.eks mobbing oppleves av de som blir utsatt for dette. Når foreldre ikke bare ignorerer barna gjennom likegyldighet og emosjonell kulde, men også utviser en sterk emosjonell avvisning, vil barna både kunne bli sosialt isolert men også alvorlig skadet og tvunget inn i uløselige konflikter (Langmeier & Matêjcêk 1975). Konsekvensene for disse barna kan da bli at de utvikler en nevrotisk adferd som kan føre til underdytning i forhold til prestasjoner men også aggressiv adferd overfor både andre barn og voksne.

Ulike årsaker har vært fremmet for å kunne forklare mobbeadferd hos mennesker (Rigby 2002). En forklaring som har vært reist er at mobbing er en del av menneskets natur. Dette omfatter også mer religiøst begrunnede forklaringer der ondskap knyttes til den menneskelige natur og som det er vanskelig å motstå. En annen forklaringsmodell trekker frem mobbing som en iboende genetisk basert egenskap som er utviklet gjennom evolusjonen for å gjøre mennesket i stand til å overleve. I følge Rigby er disse årsaksforklaringene svært vanskelige om ikke umulig å vurdere. Andre har forsøkt å forklare hvorfor noen mennesker blir mobbere eller blir mobbeofre. Her er det gjort forsøk på å relatere årsaken til genetiske forhold, til det tidlige oppvekstmiljøet, til jevnaldregruppa og til samfunnet generelt. Imidlertid er det så langt grunnlag for å anta at foreldrene har stor betydning for om barna skal bli mobbere eller ikke. Dette innebærer etter min mening at en god del av de barna som mobber andre barn selv

kan oppleve en emosjonelt kald og kontrollerende adferd fra foreldrene og at adferden hos disse barna kan skyldes vanskelige familieforhold. I tillegg kan det også være slik at genetisk basert uønsket adferd hos barnet kan føre til at foreldrene forgjeves prøver å modifisere barnets adferd uten å lykkes, og der resultatet blir dårlig samhandling og hyppige konflikter i heimen. Holdninger og adferd hos de andre i kameratflokken vil også kunne påvirke det enkelte barnets adferd. I enkelte situasjoner vil også foreldrenes innflytelse på barnets relasjoner til andre, både i og utenfor heimen, kunne ha betydning. Etter mitt syn kan en heller ikke se bort i fra at påvirkningen fra foreldrene er størst i forhold til de yngste barna men at andre faktorer spiller en stadig sterkere rolle etter som årene går og barnet blir eldre.

Mobbeadferd som resultat av negative forhold i heimen støttes også av Munthe (1989). Hun mener at de fleste gutter som blir mobbere kommer fra hjemmeforhold som er mye preget av at far benytter fysisk vold når han straffer sine barn. Dette fører til at gutter ofte utøver vold mot andre barn. Munthe mener også at samspillet mellom mor og barn har stor betydning. Jo mer negativ mor er mot sitt barn jo mer aggressiv adferd vil barnet kunne utvikle.

Olweus mener også at heimeforholdene spiller en viktig rolle i forhold til utvikling av mobbeadferd hos barna (Olweus 2003). Han nevner spesielt foreldrenes emosjonelle grunninnstilling overfor barna i deres tidlige leveår. Forskning viser at det ser ut til at mangel på engasjement og varme fra foreldrene øker sannsynligheten for at gutter utvikler aggressiv adferd overfor andre mennesker. Det ser også ut til at for stor toleranse hos foreldrene, uten klare grenser overfor aggressivitet hos spesielt gutter, øker guttenes aggressivitet. En kan derfor si at for lite omsorg og kjærlighet, samt manglende grensesetting fra foreldrenes side, øker sannsynligheten for at barna kan utvikle et aggressivt adferdsmønster. Det kan også påvises at bruk av voldelig avstraffelse og stor grad av maktorienterte oppdragelsesprinsipper, øker barnas aggresjonsnivå. I tillegg mener Olweus (2003) at temperament spiller en rolle hos barn som utvikler aggressiv adferd. Barn med et hissig temperament vil være mer sårbare for å utvikle aggressivitet dersom det utsettes for voldelige oppdragelsesmetoder og der nærhet og kjærlighet, men også grensesetting er fraværende. Relasjonene mellom de voksne i familien ser også ut til å virke inn på de oppdragelsesmetodene som foreldrene bruker. Stadige konflikter mellom mor og far øker faren for at de tar i bruk mindre heldige metoder overfor barna. Resultatet kan da bli depriverte barn som ofte utvikler aggressiv adferd.

I følge Olweus (2003) er mobbing også et gruppefenomen. Undersøkelser viser at både voksne og barn kan utvise aggressiv adferd etter å ha sett at en annen person har vært det. Denne påvirkningen blir enda større dersom de har en positiv holdning til denne rollemodellen. Det ser også ut til at det er de litt usikre og uselvstendige barna, og som ønsker å hevde seg, som blir mest påvirket. Dette synes særlig å spille inn dersom rollemodellen oppfattes som sterk, tøff og uredd. Et annet fenomen som beskrives av Olweus, er svekkelse av hemninger eller sperrer mot aggressive tendenser (Ibid 2003). Dette synes spesielt å virke inn der mobberen "belønnes" for sin aggressive adferd. Dersom mobberen derimot opplever negative konsekvenser av slik adferd kan dette forsterke sperremekanismene hos de andre. Redusert følelse av det individuelle ansvaret kan også oppstå hos den enkelte i gruppa. Når flere deltar i mobbing vil enkeltpersoner ofte kunne oppleve mindre ansvar for den negative adferden mot mobbeofferet. Synet på mobbeofferet kan også endres. Stadige overgrep kan føre til en holdningsendring der f.eks mobbeofferets verdi som menneske reduseres og at vedkommende fortjener dette. Dette kan også redusere skyldfølelsen hos mobberne.

Olweus (2003) mener også at mye vold på fjernsynet, video og kino kan øke risikoen for utvikling av aggressiv adferd hos barn og ungdom. Arvelige forhold kan også virke inn. Aggressiv adferd kan ha sammenheng med barnets temperament. Imidlertid mener Olweus at dette synes å spille en mindre rolle.

I følge Thomson, Arora og Sharp (2002) er det fire miljømessige forhold som synes å virke inn når det gjelder utvikling av aggressiv adferd. Disse er foreldreadferd, foreldrenes oppdragelsesmetoder, rollemodeller og fjernsynsvold. De mener imidlertid at det foreligger lite beviser på at det er primært genetiske eller temperamentsmessige årsaker til at et barn blir aggressivt og voldelig. Studier av genetisk og hormonell påvirkning når det gjelder aggressivitet og vold indikerer at årsakene synes heller å ligge i et komplekst samspill mellom genetiske faktorer som for eksempel impulsivitet og emosjonalitet, og miljøfaktorer som f.eks oppdragelsesmetoder. Finske longitudinelle studier gjennomført av Pulkinnen overfor et utvalg av barn fra de var 8 år gamle til de var 20 år gamle, samt supplerende studier av førskolebarn, konkluderte med at alle barn har et potensiale for både antisosial og prososial adferd.

Trangen til å konstruere og bygge men også trangten til å ødelegge ser i tillegg ut til å være en fundamental side ved mennesket (Idsøe og Roland 2001). Dette kan blant annet vise seg som

aggressivitet rettet mot andre mennesker og utløses vanligvis av frustrasjon og sinne, som ifølge Freud oppstår som et ”indre trykk” som må utløses. Idsøe og Roland (2001) beskriver to hovedformer for aggressivitet hos både barn og voksne. Disse to aggressivitetsformene kaller de for reaktiv aggresjon og proaktiv aggresjon. Den reaktive aggresjonen utløses ofte via en starter (trigger) som påvirkes sterkt av frustrasjon, trusler, utrygghet, opplevelse av manglende respekt, mangel på struktur m.v.. Denne aggresjonsformen kan også utløses dersom barnet kommer i en situasjon som minner barnet om noe vondt det har opplevd tidligere. En lærer er i en sterk maktposisjon overfor sine elever og kan gjennom sin adferd oppleves som en trussel for enkelte barn. Sinneutbruddet ved denne type aggresjon kan være så kraftig at barnet nærmest får et kognitivt sammenbrudd og mister nesten både forstanden og perspektivet. For lærere er det viktig å kunne identifisere hva som fører til denne frustrasjonen hos barn i skolen for å kunne være i forkant og forebygge slike utbrudd. Barn med en reaktiv aggresjonsadferd vil imidlertid sjelden mobbe andre, men opptrer i de fleste tilfellene aggressivt overfor andre barn, i situasjoner der ett eller annet utløser aggresjonen (Thomson, Arora and Sharp) 2002).

Barn med en proaktiv aggressiv adferd er vanligvis ikke sint på andre barn eller voksne (Idsøe og Roland 2001). De har imidlertid en tendens til å opptre negativt overfor andre barn og voksne. De proaktiv aggressive barna er ofte den største trusselen mot et godt klassemiljø. I en klasse med manglende voksenstyring har disse barna lett for å overta kontrollen. Den aggressive adferden kan rettes fra ei gruppe, ledet av det proaktiv aggressive barnet, mot enkeltbarn eller fra enkeltbarn mot et annet enkeltbarn. Det proaktiv aggressive barnet får bekreftet egen makt gjennom å sette andre i avmakt. Disse barna har ofte høy sosial kompetanse siden de har stor evne til å finne styrke eller svakheter hos andre. Etter hvert vil de proaktiv aggressive barna, hvis de ikke stoppes, få stor erfaring i hvem som de kan bringes inn i en avmaktsituasjon. Barn med denne typen aggressivitet trenger ikke noen plutselig hendelse for å opptre aggressivt overfor andre barn (Thompson, Arora and Sharp 2002). Denne adferden ser ut til å være tillært og utformet gjennom imitasjon og forsterkning, der barnets temperament og det unge barnets psykologiske personlighet virker inn.

7. MOBBERNE OG MOBBEOFRENE

I følge Olweus (2003) er det mulig å identifisere barn og ungdom som er havnet i en mobbesituasjon. Dette gjelder både tegn på at barnet blir mobbet eller at det selv mobber andre. Olweus opererer med primære og sekundære tegn på at mobbing foregår. Primære tegn tyder på en direkte og klar tilknytning til en mobbesituasjon, mens sekundære tegn ikke viser en helt klar forbindelse men heller indikasjoner på at problemet finnes. Roland (2003) viser til forskning der det er påvist visse kjennetegn hos barn som har vært utsatt for mobbing. Disse undersøkelsene har vært gjennomført etter at mobbesituasjonene har oppstått og gir derfor ingen indikasjoner på om slike kjennetegn har vært til stede før mobbingen oppsto eller om disse har utviklet seg som en konsekvens av mobbingen. Roland viser også til at det her dreier seg om gjennomsnittsbeskrivelser som ikke vil passe til alle plagere eller alle mobbeofre. I tillegg tar han et forbehold om at disse kjennetegnene også kan passe for elever som ikke er involvert i mobbing. Selv om Olweus (2003) synes å være mer kategorisk og tydelig enn Roland når det gjelder presentasjon av synlige kjennetegn på mobbing, tar han etter min mening allikevel et visst forbehold når han bruker formuleringen ”mulige tegn” i sin beskrivelse av mobbere og mobbeofre. Med utgangspunkt i de beskrivelsene Olweus og Roland har gitt, kan det være mulig med relativt stor sannsynlighet å si at vi enten står overfor et mobbeoffer eller en mobber.

Olweus (2003) mener at mobbeofre vil kunne utvise både primære og sekundære tegn. Primære tegn i skolesituasjonen kan være å bli kalt stygge ting og bli ertet på en ekkel måte. Hån og ydmykelser, latterliggjøring og nedverdigelser kan også forekomme. Disse barna vil også kunne bli truet og undertrykket, men også fysisk forulempet gjennom spark og slag. De kan også svært ofte være innblandet i slåsskamper der de vanligvis er helt forsvarsløse. Ødeleggelse av eiendeler og skolebøker forekommer ikke så sjelden. Det hender at ting blir tatt fra dem. Av synlige tegn kan mobbeofrene ha blåmerker, kutt og andre skader etter fysiske angrep. Klærne kan også være revet i stykker. Sekundære tegn på mobbing i skolen kan være utestengning fra de andre slik at de som oftest blir gående alene. De velges ofte sist når elevene får lov til å velge lag til leker og ballspill. I friminuttene prøver disse barna å holde seg i nærheten av de voksne. Disse barna oppleves også som usikre og stille i klasesituasjonene. De ser ut til å være ulykkelige og tar lett til tårene. Skoleprestasjonene kan plutselig eller over noe tid bli dårligere.

Primære tegn på mobbing kan også foreldrene oppdage når barnet ofte kommer heim med ødelagte klær og istykkerrevne og skitne skolebøker. I tillegg vil de også kunne oppdage blåmerker, skrammer og kutt etter at barnet deres har blitt fysisk angrepet. Foreldrene kan også oppdage sekundære tegn på mobbing hvis barnet aldri tar med seg klassekamerater heim eller at de selv sjelden besøker dem. Barnet har kanskje ikke en eneste venn å være sammen med utenom skoletiden. Barnet blir sjelden invitert med på selskaper hos andre jevnaldrende barn eller ønsker ikke å invitere noen heim til seg. Barnet kan også gi uttrykk for å ikke vil gå på skolen om morgenen og klager ofte på vondt i magen og vondt i hodet. Andre sekundære tegn kan være at barnet velger en uvanlig vei når det går på skolen om morgenen. Mareritt og gråting i søvne kan være andre tegn på mobbing. Barnet kan ha hyppige humørsvingninger der det generelt virker trist og deprimert og der det ofte får sinneutbrudd og virker svært irritert.

Et viktig spørsmål er om det kan være mulig å se om et barn kan være mer utsatt for å bli mobbet enn andre barn. En slik tanke forutsetter at det finnes kjennetegn på det typiske mobbeofferet. Forskning viser at visse trekk er mer typiske hos personer som er utsatt for mobbing (Roland og Vaaland 2003). Samtidig må det tas et forbehold om at disse trekkene like gjerne kan ha utviklet seg som følge av eller er blitt forsterket av mobbingen.

Olweus (2003) beskriver det typiske mobbeofferet som oftest fysisk svakere enn sine jevnaldrende. Dette gjelder særlig for gutter. De kan være klossete under lek og idrettsaktiviteter, og taper ofte slåsskamper. De er ofte forsiktige, følsomme og tar snart til tårene. De kan også virke ulykkelige og usikre med ei negativ oppfatning av seg selv. Det sier sel at disse barna også har vansker med å hevde seg i forhold til de andre barna. Derimot ser det ut til at de får det bedre til sammen med voksne. Roland og Vaaland (2003) hevder at også sosialt sterke barn, som i tillegg kan være aktuelle ledertyper, kan bli utsatt for mobbing fra andre barn som oppfatter sin egen posisjon som truet. Målet blir da å uskadeliggjøre en mulig konkurrent.

Noen barn er både mobbeoffer og mobber Disse barna vil da vanligvis bli mobbet av jevnaldrende mens de selv mobber mindre barn. Olweus (2000) har påvist at 17 prosent av mobbeofrene i en landsomfattende undersøkelse gjennomført i 1983 var både mobbeofre og mobbere. I følge Roland og Vaaland (2003) kan dette skyldes at mobbeofrene har behov for å

ivareta egen selvfølelse. Denne selvfølelsen prøver de da å etablere gjennom å innta mobberens posisjon i forhold til andre mobbeofre.

I følge Roland og Vaaland (2003) skiller ikke mobberne seg vanligvis så mye ut i fra gjennomsnittsbarnet. Gutter kan imidlertid være noe fysisk sterkere enn gjennomsnittet, mens jenter sannsynligvis ikke avviker spesielt. Det synes imidlertid å være noe uenighet mellom forskere på området når det gjelder synet på selvbildet til mobbere. Undersøkelser som Roland har gjennomført i 2002 viser noe større forekomst av depressivitet hos mobbere enn hos elever som ikke er involvert i slik adferd. Et kjennetegn som går igjen hos barn som mobber er høyere grad av aggressivitet enn hos andre. Jeg viser i denne sammenhengen til kapittel 2.5 om årsaker til mobbing.

Olweus (2003) har beskrevet noen primære mulige kjennetegn på mobberes adferd. Erting på en ekkel måte, hån og latterliggjøring, slag og spark men også ødeleggelse av eiendeler til offeret, er typisk mobbeadferd. Mobbere vil ofte plukke ut barn som vurderes som svake og forsvarsløse som mål for sin negative adferd. En god del mobbere kan også få andre barn til å gjennomføre selve voldshandlingene mens de selv holder seg i bakgrunnen.

Både Roland, Vaaland og Olweus viser til kjønnsforskjeller når det gjelder mobbing. Mens gutter i hovedsak utøver vold mot sine mobbeofre, vil utestengning, isolering, manipulering og bakvaskelser være mer fremtredende blant jenter. Derfor vil mobbing gjennomført av gutter være mye lettere å oppdage, mens mobbing blant jenter ofte foregår i det skjulte. Olweus (2003) viser også til at en fortsatt vet mindre om typiske kjennetegn hos jenter som mobber og at det er forsket mindre på mobbing blant jenter. Gutter plager både gutter og jenter (Roland og Vaaland 2003). Mobbeofrene er elever både i egen klasse men også elever i andre klasser. Jenter mobber derimot vanligvis andre jenter i egen klasse.

I følge Roland og Vaaland (2003) har gutter en samværsform som i hovedsak er knyttet til deres aktiviteter, og de er sammen fordi de holder på med det samme. En slik samværsform forutsetter ikke nære relasjoner mellom guttene. Kameratskapet mellom dem har aktiviteten som bindemiddel. Dette innebærer at eventuelle mobbeofre ikke behøver å være noen guttene kjenner godt. Jentenes samværsform er i hovedsak knyttet til selve relasjonen mellom dem. Det er vennskapet som binder jentene sammen, og som er utgangspunktet for aktiviteten. Dette innebærer at relasjonen er viktigere enn aktiviteten. Mobbing blant jenter vil derfor ha

størst virkning når plagingen rettes mot noen en har et forhold til og som ønsker å være sammen med de som mobber. Utstøting og isolasjon vil da bli ekstra vondt for den som utsettes for dette.

Olweus (2003) mener som Roland og Vaaland, at gutter som mobber er ofte fysisk sterkere enn sine jevnaldrende, og da særlig i forhold til ofrene. I tillegg er mobberne ofte flinke i idrett og er gode slåsskjemper. Den fysiske overlegenheten gjelder i hovedsak gutter som mobber. De har vanligvis behov for å bestemme og undertrykke andre barn. De hevder seg vanligvis ved hjelp av trusler og makt. De er ofte snarsinte, impulsive og har problemer med å følge skolens reglement. De er også ofte i opposisjon og kan være aggressive også mot voksne. Ungdommer med slik adferd kan også virke skremmende på de voksne både på skolen og i lokalsamfunnet. Av andre barn og ungdommer oppfattes de ofte som tøffe og uredde med manglende medfølelse overfor de som rammes av deres aggressivitet. Disse barna begynner tidlig med antisosial adferd som hærverk og tyverier. Dessuten vil misbruk av alkohol ofte vise seg svært tidlig. Mobbere kan inneha varierende popularitet blant sine jevnaldrende, men synes å miste status og blir mindre populære i ungdomsskolen. De har ofte et mindre antall medløpere som støttespillere. Skoleprestasjonene varierer men i ungdomsskolen ser det ut til å gå dårligere og der et negativt syn på skolen synes å prege mobberne. Det ser ut til at de kommer inn i en negativ spiral der prognosene ikke er gode. Roland og Vaaland (2003) viser til at mobbere har mye større fare for å utvikle kriminell adferd enn andre barn. Dette kan ha sammenheng med de iboende aggressive personlighetstrekkene som flere forskere mener finnes hos de fleste mobbere.

De fleste barn som mobber andre barn mener at dette er galt, og de opplever ofte skyldfølelse. Roland og Vaaland (2003) mener at mobbere derfor prøver å redusere skyldfølelsen. Det å opptre i gruppe mot et offer pulveriserer det individuelle ansvaret og bidrar til å skape en psykologisk avstand til offeret. Roland og Vaaland viser også til at mobbere prøver å definere virkeligheten. Dette skaper i neste omgang grunnlag for legitimering av mobbingen på en slik måte at alle er enige om at offeret fortjener dette. Det er altså skapt en tankemessig lovlighet for fortsatt mobbeadferd. Gjentakelser er også med på å bryte ned hemningene. I mellomperiodene samler mobbere ofte opp argumenter for ny mobbing. Etter hvert svekkes offerets motstand og mobberne ser at offeret gir etter og plagingen blir logisk. Alle opplever plagingen som rettferdig og offeret som skyldig. Roland og Vaaland hevder at mobbeofrene også kan begynne å endre oppfatningen av plagingen. Selvoppfatningen kan påvirkes og de

kan etter hvert begynne å se på seg selv med mobbernes øyne. Dette danner så grunnlaget for opplevelse av skam og skyld over det som foregår.

8. DE ANDRE BARNA OG KLASSEN

I de fleste mobbesituasjonene er det tilskuere til stede. I skolen er det ikke sjelden at det står en hel del elever i ring rundt mobberne og mobbeofferet. De barna som står rundt og ser på er ofte langt flere enn de som er direkte involvert i mobbesituasjonen. De deltar vanligvis ikke aktivt men forholder seg passivt til det som skjer. I følge Roland og Vaaland (2003) tror den enkelte tilskueren som oftest at de andre barna er mer positive til mobbingen enn det de egentlig er. Dette hindrer dem i å støtte mobbeofferet. Den enkelte tror han eller hun er alene om å synes at dette er fælt og at det må stoppes. Derfor tør de ikke å protestere mot mobbingen. Enkelte kan til og med gå sammen med mobberne. Mobberne tror at alle tilskuerne bifaller det som skjer fordi ingen protesterer. Mobbeofferet på sin side tror også at tilskuerne støtter mobbingen fordi ingen sier noe i mot mobberne. Dette øker belastningen på mobbeofferet. Dette fenomenet kaller Roland for en kollektiv illusjon mellom mobber, mobbeofferet og tilskuerne.

I følge Roland og Vaaland (2003) vil det i klasser med adferdsproblemer og mobbing, være stor grad generell utrygghet mellom mange av elevene. Det vil ofte oppstå negative klikkdannelser, og enkeltelever som blir isolert fra samvær med de andre barna. Det vil ofte være uklare rutiner for hvordan elevene skal arbeide i timene om mye uro preger situasjonen. Dette gir dårlige læringsforhold og dårlig konsentrasjon om skolearbeidet. Elevene kan også ha misforståtte oppfatninger av hva de andre mener. I slike klasser vil ikke læreren fremstå som en tydelig og trygg klasseleder, men oppfattes trolig av elevene som rotete, uforutsigbar og tilbaketrukket. I en slik klassesituasjon som preges av svak klasseledelse, utrygghet og mangel på struktur, må elevene kjempe for innflytelse, tilhørighet og sine posisjoner. Da vil elevenes egne regler ofte gjelde og faren for at det kan oppstå mobbesituasjoner er stor. Svake elever er særlig utsatte i en slik situasjon. I følge Roland og Vaaland (2003) er aggressive elever følsomme overfor ledelse. Elever som er negativt påvirket på grunn av heimeforholdene vil kunne få fritt spillerom for negativ adferd f.eks mot andre elever. Elever med destruktive tendenser vil ofte finne hverandre og danne negative subgrupper.

9. TILTAK MOT MOBBING I SKOLEN

Forskning viser at det er et urovekkende stort omfang av mobbing blant elevene i grunnskolen i Norge. Etter min mening står vi her overfor både et individuelt problem for det enkelte barnet som mobbes og mobberen, men også et samfunnsproblem.

Denne situasjonen har fått sentrale myndigheter til å reagere og det er iverksatt flere tiltak mot mobbing i skolen.

9.1. Manifest mot mobbing

Den 23. september 2002 kom Manifest mot mobbing. Dette er en avtale mellom Regjeringen ved Utdannings- og forskningsdepartementet og Barne- og familiedepartementet, Barneombudet, Kommunenes Sentralforbund, Foreldreutvalget i grunnskolen, Læringscenteret og Utdanningsforbundet om å ha en felles visjon om nulltoleranse mot mobbing som grunnlag for de ulike partenes innsats. Hovedmålet er at manifestpartene skal sammen og gjennom arbeidet overfor egne målgrupper, aktivt medvirke til at mobbing ikke skal forekomme. Manifestpartene skal også hver for seg og sammen spre kunnskap og utveksle erfaringer i arbeidet mot mobbing. For å sikre ei samordning er det etablert ei samarbeidsgruppe som skal møtes regelmessig. Det er også lagt opp til rapporteringsordninger for igangsatte tiltak. Hovedrapporteringen vil bli ivaretatt av Læringscenteret. Det er også planlagt ei forskningsbasert evaluering av arbeidet mot mobbing i manifestperioden. I forbindelse med utsendelsen av Manifest mot mobbing, har UFD og BFD definert mobbing som et alvorlig samfunnsproblem. Det er i første rekke de arenaer hvor barn og unge befinner seg at denne innsatsen skal settes inn.

9.2. Endring i opplæringsloven

Et viktig tiltak i arbeidet mot mobbing i skolen er endringa i Opplæringsloven som ble gjort gjeldende fra 1.april 2003. Slik loven nå er formulert er skolen pålagt å gjennomføre et aktivt og systematisk arbeid for å fremme et godt psykososialt miljø. Et viktig mål er at hver eneste

elev i skolen skal oppleve trygghet og sosial tilhørighet. Dette innebærer at ved mistanke eller kjennskap til at elever utsettes for blant annet mobbing, skal den som får slik kjennskap eller mistanke snarest mulig undersøke saken og melde i fra til skoleledelsen. Loven pålegger også den som oppdager at noen blir mobbet å selv gripe direkte inn dersom det er nødvendig eller mulig, for å stoppe mobbinga. I tillegg pålegger loven den enkelte skole å snarest mulig behandle saken etter reglene om enkeltvedtak i forvaltningsloven, dersom en elev eller foreldre ber om tiltak mot mobbing. Dersom skolen ikke innen rimelig tid har tatt stilling i saken kan det fremmes klage etter reglene om enkeltvedtak i forvaltningsloven.

9.3. Nasjonale programmer mot mobbing

UFD og BFD har fått delegert ansvaret for spredning og implementering av programmer mot mobbing til Læringscenteret. De programmene dette gjelder er Olweus-programmet og Program Zero. Begge programmene har som overordnet mål å innføre rutiner for iverksetting av konkrete tiltak mot mobbing i skolen, samt oppbygging av kompetanse og arbeide med holdninger hos barn, unge og voksne når det gjelder mobbing.

10. AVSLUTNING

Her skal jeg prøve å besvare de spørsmålene som jeg stilte innledningsvis, og som utgjør problemstillingene i artikkelen.

Hva er mobbing?

Mobbing er fysisk og/eller psykisk plaging som gjentas over tid av enkeltperson eller gruppe overfor enkeltpersoner eller grupper, og der det er et ujevnt styrkeforhold mellom mobber og mobbeoffer. Mobbingen kan vise seg som og kan vise seg som fysisk vold, utestengning og erting rettet mot mobbeofferet. Motivet for mobbingen er ofte ønsket om å skade og undertrykke offeret, i den hensikt å vise og bekrefte egen makt.

Denne definisjonen vil dekke kriteriene vold, gjentakelse over tid, og at det er bestemte personer som utsettes for en systematisk plaging. I tillegg har jeg tatt med motivasjons- og maktperspektivet, og da spesielt knyttet til proaktiv aggressivitet hos barn.

Mulige årsaker til mobbeatferd hos barn

Oppsummert ser det ut til at både genetiske forhold og miljø virker inn når det gjelder utvikling av mobbeadferd hos barn. Genetisk sett kan temperamentet hos enkelte barn føre til en viss disposisjon for utvikling av aggressivitet. Barn som har et visst temperament ser ut til å være mer sårbare (biologisk sårbarhet) overfor uheldige og negative oppdragelsesmetoder fra foreldrene side enn andre barn. I tillegg vil heimeforhold som preges av stadige konflikter mellom foreldrene, også kunne virke svært uheldig inn på disse barna. Mangel på positiv bekreftelse på egenverd vil i neste omgang føre til at mange av disse barna søker selvtilfredsstillelse og selvbekreftelse på andre måter f.eks gjennom å sette andre i avmakt og derved vise at de også er betydningsfulle. I tillegg vil negative rollemodeller ha stor betydning når det gjelder utvikling av uheldig adferd hos barn. Dette gjelder særlig dersom disse rollemodellene oppleves som sterke, tøffe og uredde. Slike negative rollemodeller kan barna enten møte i sitt oppvekstmiljø, både på skolen og i fritiden, men også via fjernsyn og video.

Foreldre er også rollemodeller for sine barn. Det ser ut til at grensesetting og foreldrenes innstilling til aggressiv adferd hos barna kan ha betydning for om barna skal utvikle aggressiv adferd eller ikke. Siden studier har vist at alle barn trolig er fødte med både prososiale og antisosiale egenskaper, vil alle overnevnte miljøpåvirkninger sannsynligvis ha stor betydning for barnas personlighetsutvikling.

Omfanget av mobbing i norske grunnskoler

Oppsummert kan jeg si at omfanget av alvorlig mobbing i den norske grunnskolen, er foruroligende høyt. Et sted mellom 5 og 10 prosent av alle elevene i grunnskolen er involvert enten som mobbere eller mobbeofre. Av den totale elevmassen i norsk skole var det i 1983 registrert 1,6 prosent elever som både mobber andre og som selv blir mobbet. Siden undersøkelser viser en økning på 70 prosent av mobbing i den norske grunnskolen fra 1995 til 2001, er det vel grunn til å anta at forekomsten av elever som både er mobbere og mobbeofre også har økt. Mobbing synes også å ikke bare være et nasjonalt problem, men også et problem som mange andre land også strir med. Et interessant trekk er imidlertid at forekomsten av mobbing blant barn i skolealder synes å være høyere i andre land enn i Norge. I de senere årene er det avdekket mobiltelefonmobbing blant norske elever i grunnskolen. Omfanget av denne typen mobbing synes å stige med økende alder.

De undersøkelsene som Roland og Olweus har gjennomført viser at skolestørrelse eller klassestørrelse trolig ikke har noen betydning for omfanget av mobbing blant elevene i grunnskolen. De funn Roland har gjort tyder også på at det heller ikke spiller noen rolle om skolen ligger i byen eller på landet.

Arenaer hvor mobbing i hovedsak forekommer

Oppsummert vil jeg si at mobbing blant barn i grunnskolealder foregår både i og utenfor skolen. I skolen er det identifisert tydelige arenaer hvor mobbingen foregår. Utenfor skolen viser undersøkelser fra Storbritannia, at nærmiljøet der de bor og ungdomsklubben er potensielle mobbearenaer. I tillegg avdekket den mobbeundersøkelsen Senter for atferdsforskning har gjennomført at skoleveien, skolebussen og ”skolebåten” er betydelige

arenaer for mobbing. Når det gjelder andre steder som mobbearenaer, er det grunn for å anta at undersøkelsen fra Storbritannia gir visse indikasjoner på mulige mobbearenaer utenfor skolen. Imidlertid ser det ut til at mesteparten av mobbingen blant barn i skolealder foregår på skolen.

Kjennetegn på mobbere og mobbeofre

Olweus (2003) og Roland (2003) opererer med et kjennetegn som skal gjøre det mulig å identifisere barn og ungdom som er havnet i en mobbesituasjon. Mobbeofre vil kunne utvise både primære og sekundære tegn. De primære tegnene er godt synlige, både for foreldrene og for lærerne. Disse er ofte resultat av fysisk og psykisk mishandling, slossing, ødeleggelse av ting og erting. Sekundære tegn kan være at barnet i hovedsak er alene, blir sjelden invitert i selskap hos andre jevnaldrende, at barnet klager på hodepine og magesmerter, mareritt, tristhet og depresjoner. Mobberne har ofte negativ atferd som ondskapsfull erting av andre elever, utøver fysisk vold og er generelt mer aggressiv enn andre barn. Men de kan også lede andre til mobbeatferd, og vil ofte ha en ledende posisjon i ei elevgruppe som mobber andre.

Mulige tiltak for å løse mobbeprobemene

Mobbing er både et individproblem og et samfunnsproblem. Sentrale myndigheter har satset mye på arbeid mot mobbing i skolen. Eksempler på dette er Manifestet mot mobbing og endringer i opplæringsloven, som forplikter skolen i større grad enn tidligere å iverksette tiltak. Lovendringen har også gitt barna større rettssikkerhet i tillegg er det bevilget ressurser til forskningsmiljø for å få utviklet nasjonale programmer mot mobbing i skolen. Dette førte til utviklingen av Olweus-programmet og Program Zero, og som skolene kan bruke for å arbeide konstruktivt mot mobbing i skolen. At arbeidet skal føre til varige ordninger ved skolene, er sentrale mål i begge programmene.

LITTERATUR

Alsaker, Françoise D (1997):

Hva vet vi om mobbing i barnehagen? S. 27-38. I: Pettersen, Reidar J (red) (1997):
Mobbing i barnehagen. Oslo: Sæbu Forlag

Björk, Gunilla O (1999):

Mobbning – en fråga om makt?
Lund: Studentlitteratur.

Forsman, Arne (2003):

Skolans texter mot mobbing – reella styringsdokument eller hyllvärmare?
Luleå: Doktorgradsavhandling ved Luleå tekniska universitet.

Heinemann, Peter-Paul (1972):

Mobbing. Gruppevold blant barn og voksne. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Höistad, Gunnar (1999):

Mobbing. Ei bok om å forebygge, oppdage og stoppe mobbing.
Oslo: Forlaget Fag og Kultur a.s.

Idsøe, Tormod and Roland, Erling (2001):

Aggression and Bullying. In: *Aggressive Behaviour*. Volum 27, pages 446-462.

Langmeier, J & Matějček, Z: (1975)

Psychological Deprivation in Childhood.
(Ed.). Mangan, G.L. A. Halsted Press Book.
New York: John Wiley & Sons Inc.

Munthe, Elaine (1989):

Bullying in Scandinavia.
s. 66-78 In: Roland, Erling and Munthe, Elaine (Ed):
Bullying. An International Perspective. London: David Fulton Publishers

Nordland Eva, Vegum Aasta og Balke Eva (1952):

Innføring i psykologien. Oslo: H.Aschehoug & Co. (W.Nygaard).

Olweus, Dan (1. utgave, 9. opplag 2003):

Mobbing i skolen. Hva vi vet og hva vi kan gjøre.
Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Olweus, Dan (1973, norsk utgave 1974):

Hakkekyllinger og skolebøller. Forskning om skolemobbing.
Oslo: J.W.Cappelens Forlag A.S.

Pedagogisk-psykologisk ordbok (1984)

Oslo: Kunnskapsforlaget, Aschehoug & Co – Gyldendal Norsk Forlag,

Rigby, Ken (2002):

New Perspectives on Bullying.

London: Jessica Kingsley Publishers Ltd

Roland Erling og Vaaland, Grete S (2003):

Lærerveiledning. Zero, SAF's program mot mobbing. 2. utgave. 1. opplag.

Stavanger: Senter for atferdsforskning. Høgskolen i Stavanger.

Roland, Erling og Fandrem, Hildegunn (2003):

Forelesning under Landsdelssamlinga for PPT og Nord-norsk spesialpedagogisk nettverk om: *Sosioemosjonelle vansker hos barn og unge i ungdomsskolen og den videre gående skolen.*

Roland, Erling (1980):

Terror i skolen. Mobbing – ei empirisk undersøkning.

Stavanger: Rogalandsforskning. Notat nr. S 1/80.

Schjelderup, Harald (1958):

Innføring i psykologi. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Thompson David, Arora Tiny and Sharp Sonia (2002):

Bullying. Effective strategies for long-term improvement.

London: RoutledgeFalmer. New Letter Lane.

UFD, BFD, KS, UF, FUG, Læringscenteret og Barneombudet (2002):

Manifest mot mobbing.

Wormnæs, Odd (1991):

Vitenskapsfilosofi. 2. utgave.

Oslo: Gyldendal Norsk Forlag A/S

Yates, Colin and Smith, Peter K (1989):

Bullying in Two English Comprehensive Schools.

s. 22-34 In: Roland, Erling and Munthe, Elaine (Ed):

Bullying. An International Perspective. London: David Fulton Publishers.

Fredrikke – Organ for FoU-publikasjoner – Høgskolen i Nesna

Fredrikke er en skriftserie for mindre omfangsrige rapporter, artikler o.a som produseres blant personalet ved Høgskolen i Nesna. Skriftserien er også åpen for arbeider fra høgskolens øvingslærere og studenter.

Hovedmålet for skriftserien er ekstern publisering av Høgskolen i Nesnas FoU- virksomhet. Høgskolen har ikke redaksjonelt ansvar for det faglige innholdet.

Redaksjon

Hovedbibliotekar

Trykk

Høgskolen i Nesna

Omslag

Grafisk design: Agnieszka B. Jarvoll

Trykk: Offset Nord, Bodø

Opplag

Etter behov

Adresse

Høgskolen i Nesna

8701 NESNA

Tlf.: 75 05 78 00 (sentralbord)

Fax: 75 05 79 00

E-postmottak: ninfo@hinesna.no

Oversikt utgivelser Fredrikke

Hefter kan bestilles hos Høgskolen i Nesna, 8700 Nesna, telefon 75 05 78 00

Bestilling via Internett: http://www.hinesna.no/bibliotek/component/option,com_mosforms/mosform,1/Itemid,61/

Nr.	Tittel/forfatter/utgitt	Pris
<u>2005/2</u>	Norsk som minoritetsspråk – i historisk- og læringsperspektiv / Harald Nilsen (red.)	75,-
<u>2005/1</u>	Mobbing i skolen : årsaker, forekomst og tiltak / Oddbjørn Knutsen	55,-
<u>2004/13</u>	IKT skaper både variasjon og læring / Per Arne Godejord	30,-
<u>2004/12</u>	Deltids allmennlærerutdanning : opplæringsboka som verktøy i praksisfeltet / Patrick Murphy	45,-
<u>2004/11</u>	www.fruktkurven.no : systemering och utveckling av ett webbaserat abonnemang system / Peter Östbergh	90,-
<u>2004/10</u>	Utvikling av studentenes reflekterte og praksisrelaterte læring / Elsa Løfsnæs	90,-
<u>2004/9</u>	Utvärdering av IT och lärkulturer : ett samarbetsprojekt mellan Umeå Universitet och Høgskolen i Nesna / Peter Östbergh, Laila Johansen og Peter Bergström	85,-
<u>2004/8</u>	Med sparsomme midler og uklare odds : oppfølgingstilbud for nyutdanna lærere / Harald Nilsen og Knut Knutsen	100,-
<u>2004/7</u>	Prosessen bak det å ta i bruk mappe som pedagogikk og vurderingsform / Tom Erik N. Holteng og Hallstein Hegerholm	60,-
<u>2004/6</u>	Utdanning og forskning innenfor samiske miljø på Helgeland og Västerbotten : rapport fra seminar i Hattfjelldal 22. – 23.januar 2004 / Knut Berntsen (red.)	70,-
<u>2004/5</u>	Behov for kompetanseheving innenfor reiselivsnæringa på Helgeland / Knut Berntsen og Ole Johan Ulriksen	35,-
<u>2004/4</u>	Evaluering av databasert undervisning av 3Bi ved Sandnessjøen videregående skole / Johannes Tveita	20,-
<u>2004/3</u>	Skolens verdigrunnlag i et rawlsiansk perspektiv / Ole Henrik Borchgrevink Hansen	25,-
<u>2004/2</u>	Multiplikasjon i småskole og på mellomtrinnet / Bente Solbakken (red.)	45,-
<u>2004/1</u>	Humanistisk eklektisme i spesialpedagogisk rådgivning / Oddbjørn Knutsen	45,-
<u>2003/9</u>	RedBull NonStop 2002 : utveckling av et web-baserat resultatrapporteringsystem för en 24 timmars mountainbike tävling / Peter Östbergh	50,-
<u>2003/8</u>	"Kan du tenke deg å jobbe for Høgskolen i Bodø" : om Høgskolen i Nesnas etablering av informatikkutdanning i Mo i Rana / Geir Borkvik	25,-
<u>2003/7</u>	Lærerutdannere i praksisfeltet : hospitering i barnehage og grunnskole / Oddbjørn Knutsen (red.)	55,-
<u>2003/6</u>	Teori og praksis i lærerutdanning / Hallstein Hegerholm	50,-
<u>2003/5</u>	Nye perspektiver på undervisning og læring : nødvendige forskende aksjoner med mål om bidrag av utvidet innhold i lærerutdanningen / Jan Birger Johansen	30,-
<u>2003/4</u>	"Se tennene!" : barnetegning – en skatt og et slags spor / Nina Scott Frisch	35,-
<u>2003/3</u>	Responsgrupper : en studie av elevrespons og gruppekultur - norsk i 10.klasse våren 2003 Korgen sentralskole / Harald Nilsen	80,-

<u>2003/2</u>	Informasjonskompetanse i dokumentasjonsvitenskapelig perspektiv / Ingvill Dahl	40,-
<u>2003/1</u>	"Det handler om å lykkes i å omgås andre" : evalueringsrapport fra et utviklingsprosjekt om atferdsvansker, pedagogisk ledelse og sosial kompetanse i barnehager og skoler i Rana, Hemnes og Nesna kommuner i perioden 1999-2002 / Per Amundsen	80,-
<u>2002/1</u>	Augustins rolle i Albert Camus' Pesten / Ole Henrik Hansen	35,-
<u>2001/6</u>	Etniske minoritetsrettigheter og det liberale nøytralitetsidealet / Ole Henrik Hansen	35,-
<u>2001/4</u>	Evaluering av prosjekt "Skolen som grendesentrum" / Anita Berg-Olsen og Oddbjørn Knutsen	70,-
<u>2001/3</u>	Fra Akropolis til Epidaurus / Tor-Helge Allern	40,-
<u>2001/2</u>	Hvordan organisere læreprosessen i høyere utdanning? / Erik Bratland	45,-
<u>2001/1</u>	Mjøss-utvalget og Høgskolen i Nesna : perspektiver og strategiske veivalg / Erik Bratland	30,-
<u>2000/11</u>	Implementering av LU98 / Knut Knutsen	120,-
<u>2000/9</u>	Moralsk ansvar, usikkerhet og fremtidige generasjoner / Kristian Skagen Ekeli	40,-
<u>2000/8</u>	Er dagens utdanningsforskning basert på behavioristisk tenkning? : drøfting av TIMSS' læreplanmodell fra et matematikdidaktisk synspunkt / Eli Haug	90,-
<u>2000/7</u>	Sosiale bevegelser og modernisering : den kommunikative utfordring / Erik Bratland	50,-
<u>2000/6</u>	Fådeltskolen - "Mål og Mé" / Erling Gården og Gude Mathisen	60,-
<u>2000/4</u>	Bidrar media til en ironisk pseudo-offentlighet eller til en revitalisering av offentligheten? / Erik Bratland	40,-
<u>2000/3</u>	FoU-virksomheten ved Høgskolen i Nesna : årsmelding 1998 / Hanne Davidsen, Tor Dybo og Tom Klepaker	35,-
<u>2000/2</u>	Maleren Hans Johan Fredrik Berg / Ann Falahat og Svein Laumann	150,-
<u>2000/1</u>	TIMSS-undersøkelsen i et likestillingsperspektiv : refleksjoner rundt dagens utdanningssektor og visjoner om fremtiden / Eli Haug.	30,-
<u>1999/2</u>	Kjønn og interesse for IT i videregående skole / Geir Borkvik og Bjørn Holstad	20,-
<u>1999/1</u>	Fortellingens mange muligheter : fortellingsdidaktikk med analyseeksempel / Inga Marie Haddal Holten og Helge Ridderstrøm.	70,-